

ВІСНИК

КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ГАЗЕТА

№ 4 (30)

СЕРПЕНЬ 2011 р.

Заснована у
2006 році.

Розповсюджується
безкоштовно

І ВИЩЕ ТІЛЬКИ ГОРИ

ІЗ ВІДКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ЦЕНТРУ КБЗ У ВИСОКОГІР'І КАРПАТ ПІД ГОВЕРЛОЮ

У вагому подю для колективу Карпатського біосферного заповідника, і не лише для цієї установи, вилилося святкування 7 липня ц.р. Дня працівника природно-заповідної справи України та відкриття у підніжжі найвищої вершини Українських Карпат г. Говерли інформаційно-туристичного центру заповідника. З цією метою туди з'їхалися представники органів місцевої влади та знамі природоохоронці регіону, журналісти ЗМІ. Подія – минулих днів. Тому нагадаємо читачам її перебіг.

Одним із основних завдань, яке вирішує Карпатський біосферний заповідник, є розвиток екотуризму, створення умов для цього. Стосовно останнього, то в цій установі на нинішній день діє мережа інформаційних та екоосвітніх центрів, через які здійснюються цю роботу. Зокрема, екоосвітні центри діють у географічному центрі Європи поблизу Ділового, Музей екології гір на центральній садибі заповідника, Музей нарциси вузьколистої у ПНД-відділенні Долина нарцисів у Хусті і т.д.

Вирішенню згаданих завдань сприяє також широка мережа екотуристичних маршрутів (18), а також промаркованого Закарпатського туристичного шляху. А підвищення вимог держави до установ природно-заповідного фонду передбачає розробку нових підходів до організації туристичної та екоосвітньої діяльності. Наприклад, розширення території заповідника, в т.ч. прилягаючої до найвищої вершини Українських Карпат г. Говерли, велика кількість туристів, які її відвідують, потребує створення тут відповідних умов для подорожуючих. Кілька років тому заповідник побудував для таких людей під Говерлю та Петросом декілька будиночків, де у несприятливу погоду туристи мають можливість сховатися,

перепочити, почерпнути інформацію зі стендів про високогірну місцину, КБЗ, маршрут, по якому вони рухаються тощо. Але повністю задовільнити потреби подорожуючих, звісно, ці прихистки не змогли. Тому директор заповідника Федір Гамор висловив ідею спорудження на Сідловині під Говерлю потужного інформаційного туристичного центру. Декілька років тому закладено фундамент такої споруди. На жаль, через брак коштів її зведення дещо затягнулося. І лише торік його було завершено. Ще рік знадобилося, аби об'єкт у всій своїй красі постав перед численними відвідувачами, які 7 липня 2011р., у День працівників природно-заповідної справи України та релігійного свята Івана Хрестителя, зібралися у цьому високогір'ї для вшанування праці не лише природоохоронців згаданого заповідника, а й усього Карпатського регіону України. До слова буде сказано, вшанувати їх, а також відкрити інформаційно-туристичний центр у верхів'ях Карпат прийшли також делегації з Німеччини, Австрії та Словаччини, керівники Рахівських районних та деяких регіональних і місцевих органів влади, територіальних громад.

(Закінчення на 4-й стор.)

Карпатський біосферний заповідник, його рекреаційно-туристичні об'єкти і території, як унікальні природні, відвідують багато різних людей. Не виняток і державні діячі України. Зокрема, днями у КБЗ побувала й секретар Ради національної безпеки і оборони України Раїса Богатирьова (на фото зліва), яка відпочивала і оздоровлювалася на Рахівщині. Вона відвідала Музей екології гір нашої установи, ознайомилася з роботою заповідника та експозиціями музею. Гідом їй був директор заповідника Федір Гамор. Користуючись нагодою Федір Дмитрович звернувся до високопосадовця з пакетом документів щодо розробки Державної програми розвитку гірської Рахівщини.

(Вл. інф.).

– ПРО РАХІВЩИНУ, РАХІВ І КБЗ

Незабутня зустріч у географічному центрі Європи представників органів влади, громадськості області, району та Карпатського біосферного заповідника на Днях газети «Голос України», яка відбулася 15-16 червня ц.р., дає свої плоди. Як обіцяли журналісти «ГУ», газета планово розпочала серію публікацій про те, як Карпатський біосферний заповідник реалізує державну програму формування національної екологічної мережі на 2000-2015 роки від 21.09.2000 р. № 1989-III, а отже, яка є пріоритетною і обов'язковою для виконання усіма органами влади і установами.

(Закінчення на 6-й стор.)

РЕЗОНАНС

ХТО І ЧОМУ ЛЛЕ БРУД

Розгляд на черговій сесії Рахівської районної ради 19 серпня ц.р. питання «Про звернення депутатів ради з приводу скасування Указу Президента України від 14 січня 2010 року «Про розширення меж Карпатського біосферного заповідника», рішення з цього приводу викликали у колективу заповідника, природоохоронців та у широкій громадськості здивування й осуд, що видно із звернення, яке працівники цієї природоохоронної і науково-дослідної установи прийняли днями на своїх зборах, а також із багаточисельних відгуків.

Адміністрації Президента України
Міністерству екології та природних ресурсів України
Закарпатській обласній державній адміністрації
Закарпатській обласній раді
Громадським неурядовим організаціям України

19 серпня 2011 року Рахівська районна рада, всупереч чинному законодавству, під тиском окремих зацікавлених мисливців прийняла неправдоподібне звернення до Президента України щодо відміни Указу Президента України «Про розширення території КБЗ» від 14 січня 2010 року.

Відповідно до цього Указу, за наполегливих рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи та МАБ ЮНЕСКО, за наказом Мінприроди України, Карпатському біосферному заповіднику передано під охорону залишки пралісів у Чорногірському та Свидовецькому масивах Карпат, північні мегасхили г. Говерла з унікальною рідкісною червонокнижною високогірною флорою та окремі ділянки антропогенних ландшафтів, які відповідно до Севільської стратегії біосферних резерватів ЮНЕСКО мають входити до їх складу.

Розширення території Карпатського біосферного заповідника проведено з метою збереження біологічного та ландшафтного біорізноманіття, підтримання екологічного

балансу у верхів'ях річки Тиси, розвитку екотуризму та підтримання традиційного господарювання у високогір'ї Карпат. Але, як не дивно, виконання таких завдань категорично не влаштовує деяких рахівських чиновників, пріоритетом для яких і надалі залишаються земельні «дерибани» та вирубування лісів.

Прийняття ролі Карпатського біосферного заповідника, як складової частини українсько-словацько-німецького об'єкту всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини», є великим ударом по міжнародному іміджу України та ускладнює і до того непрості екологічну та паводкову ситуації у верхів'ях басейну Тиси.

Крім того, на безробітній Рахівщині можуть втратити робочі місця 45 працівників заповідника.

У зв'язку з цим переконливо просимо не допустити прийняття рішень щодо скасування Указу Президента України «Про розширення території Карпатського біосферного заповідника».

ЗВЕРНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

Просимо скасувати рішення шостої сесії Рахівської районної ради VI скликання про звернення до Президента України щодо скасування Указу Президента України від 14 січня 2010 року «Про розширення меж Карпатського біосферного заповідника». Згадане рішення необдумане, прийняте поспіхом і без обговорення тексту звернення на засіданні постійних комісій та на сесії, на підставі недостовірних висновків, всупереч чинному законодавству, а саме – вимогам перехідних положень Земельного кодексу України та статті 60 Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

Згадане звернення містить багато неправдивої інформації та перекручених фактів, спрямованих на дискредитацію державної політики у галузі охорони природи. Так, у посиланні на статтю 16 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» зазначається, що в результаті розширення Карпатського біосферного

заповідника буде однозначно заборонено випасання худоби, прогін сільськогосподарських тварин, заготівлю кормів, користування рослинним світом та інші традиційні види діяльності місцевого населення на своїй рідній землі. Однак це не відповідає дійсності, оскільки прописано лише для природних заповідників. Діяльність біосферних заповідників регламентують статті 17-19 згаданого Закону, якими традиційне землекористування, лісокористування, водокористування, розміщення місць поселення, рекреації та інших видів господарської діяльності дозволено.

Також, зокрема, безпідставно констатується, що заповідник нібито забирася 12 полонин району і громадяни 7 населених пунктів втратять 2 тис. 505 га літніх полонинських випасів. Насправді заповіднику передається лише прилегла частина північних схилів гори Говерла площею 137 га, яка є непридатною для випасів. Але там зростає велика кількість червонокниж-

них видів рослин. Ліси, що передані заповіднику під охорону у Лазещинському лісомисливському господарстві, розташовані на висоті 1100 м над рівнем моря і вище (частина кварталів 23-28,) площею 1160,8 га, є переважно унікальними пралісами, які, відповідно до Лісового кодексу України та Закону України «Про мараторії на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону» від 10.02.2000 року за № 1436-III, підлягають особливій охороні. Це стосується також і лісів зеленої зони м. Рахова, що передані заповіднику (квартали 6-8, 11, 23, 24), площею 1093 га.

Крім того заповіднику передано: території Свидовецького лісництва ДП «Ясінянське ЛМГ» (квартали 16-18), площею 1137 га, які до передачі знаходились у складі заповідника без вилучення у землекористувачів; території Говерлянського лісництва ДП «Рахівське ЛДГ» (квартали 1-6, 24, 25), площею 1038 га та Устеріцького лісництва (квартал 26), площею 356 га, з яких 1277 га до передачі були включені до складу Карпатського біосферного заповідника без вилучення у землекористувачів; території Діловецького лісництва ДП «Великобичківське ЛМГ» (квартали 15, 16, 26-29), площею 829 га, Костилівського лісництва (квартали 5, 28-30), площею 352 га та Косівсько-Полянського лісництва (квартали 1-10), площею 1406 га, з яких 689 га до передачі були включені до складу Карпатського біосферного заповідника без вилучення у землекористувачів.

Тому твердження, що запропоновані площі під розширення в основному належать до експлуатаційних лісів є неправдивими і ніякого росту надлишку незадіяної робочої сили у виробничій сфері не буде. Те, що розрахунки про нібито щорічну втрату від можливої заготівлі на цих територіях 10 – 12 тис. кубометрів ліквідної деревини, також є надуманими, так як за наданими інформаціями ДП «Ясінянське ЛМГ», ДП «Рахівське ЛДГ», ДП «Великобичківське ЛМГ», за останніх 5 років лісгосподарська діяльність на переданих територіях майже не здійснювалася.

Не відповідає дійсності також інформація у зверненні, що наша наукова установа відверто ігнорує думку громад і відсутнє роз'яснення адміністрації заповідника громадам сіл про особливості господарювання та використання природних ресурсів на територіях, які передано заповіднику під розширення. Навпаки, адміністрація заповідника протягом останніх років вжила заходів для роз'яснення цих питань, зокрема через засоби масової інформації (газети «Зоря Рахівщини», «Новини Закарпаття», «Голос України» та ряд інших), а також виступаючи на багатьох нарадах, сесіях місцевих рад. Населення інформувалося й через передачі телебачення та радіомовлення. На адресу рад села Костилівка,

НА ЗАПОВІДНИК?

Ділове, Видричка, Луги, Лазещина, селища Ясіня та міста Рахова направлено інформації про території, що передані заповіднику під охорону, про виконання нами першочергових природоохоронних заходів, а також про проекти угод про використання земель на безстроковий термін для вивчення цих угод у громадах та надання конкретних пропозицій до них.

Не відповідає дійсності і те, що Карпатський біосферний заповідник не виконує вимоги природоохоронного лісокористування, всіляко ухиляючись від підтримки традиційного природокористування на площах, що складають 63 % загальної території заповідника, залишаючи місцеве населення наодинці з власними проблемами. Насправді, керуючись Законом України «Про природно-заповідний фонд України» та на підставі «Положення про Карпатський біосферний заповідник», а також відповідно до Проекту організації території та охорони природних комплексів, враховуючи зонування території, Карпатський біосферний заповідник здійснює традиційне природокористування: громадяни мають право на забезпечення паливними дровами за пільговими цінами, без оплати проводити сінокосіння та випас худоби, збирати дикорослі гриби та ягоди для власного споживання, відвідувати територію заповідника для відпочинку.

Крім того, діяльність Карпатського біосферного заповідника ніяк не суперечить концепції розвитку Рахівщини, так як одне з основних завдань заповідника це – сталий розвиток Карпат, робота у напрямку розвитку туристично-рекреаційної галузі та розбудова рекреаційно-туристичної інфраструктури, що відповідає стратегії розвитку Рахівського району до 2015 року в туристично-рекреаційній галузі, яка визнана пріоритетною. Зокрема, уже сьогодні заповідник надає різноманітні рекреаційні послуги відвідувачам нашого краю. Це – організовані екскурсії у Музеї екології гір, еколого-освітній центр «Центр Європи» та Музей нарцису, до інформаційно-туристичних центрів на Сідловині під Говерлою, у Кевелівське, Трибушанське та Угольське природоохоронні науководослідні відділення. У заповіднику для відвідувачів облаштовано 18 туристичних маршрутів. Ця робота ще більше стала можливою у зв'язку з прийняттям Указу Президента України «Про розширення території Карпатського біосферного заповідника» від 14 січня 2010 року № 25, який прийнято не тільки з метою стабілізації екологічної ситуації у верхів'ях басейну річки Тиси, збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, а й для розвитку екотуризму та підтримки традиційного господарювання у високогір'ї Українських Карпат.

У зверненні сесії також зауважено, що Карпатським біосферним заповідником не проведено додаткове обговорення з представниками громад умов передачі земель та першочергових природоохоронних заходів із прийняттям відповідних письмових угод, що не в повній мірі відповідає дійсності. Угоди про використання земель направлено у територіальні громади села Луги, Видричка, Ділове, Косівська Поляна, Костилівка, Лазещина та міста Рахова.

Указ Президента України «Про розширення території Карпатського біосферного заповідника» № 25 від 14.01.2010 року прийнято на виконання Закону України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі на 2000-2015 рр.» від 21.09.2000 року № 1989-III, яким передбачено розширити територію заповідника на 10 тис. га. Забезпечити виконання цього Закону зобов'язують також Укази Президента України «Про впорядкування території гори Говерла та встановлення пам'ятного знаку на її вершині» від 10.07.2008 року № 633 та «Про розширення мережі та території національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів» від 01.12.2008 року № 1129. Крім того, рішенням сесії Закарпатської обласної ради від 12.01.2006 року № 695 «Про програму перспективного розвитку природно-заповідної справи та екологічної мережі в Закарпатській області на 2006-2020 роки» Рахівській районній державній адміністрації спільно з Карпатським біосферним заповідником, ДП «Ясінянське ЛМГ», «Рахівське ЛДГ», «Великобичківське ЛМГ», Держуправлінням екоресурсів, обласним управлінням лісового господарства **доручено** забезпечити розширення території Карпатського біосферного заповідника на 10 тис. га.

Указ Президента України «Про розширення території Карпатського біосферного заповідника» прийнятий на підставі погоджень землекористувачів та землевласників, розпоряджень голови Закарпатської ОДА від 05.04.2006 року № 203 та від 19.11.2009 року № 596 «Про розширення території Карпатського біосферного заповідника». На підставі наведеного, на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 08.04.2011 року № 2056/11-10 вже видано наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 25.06.2011 року № 216 «Про приймання-передачу території під охорону Карпатському біосферному заповіднику», а актом приймання-передачі згаданих територій під охорону та проведення першочергових природоохоронних заходів КБЗ законно передано під охорону 7508,8 га земель. На дану площу державним управлінням охорони навколишнього природного середовища у Закарпатській області

заповіднику видано охоронне зобов'язання щодо забезпечення режиму охорони та збереження території розширення.

Станом на 18.08.2011 р. повністю завершено прийом-передачу та ревізію територій, що передані Карпатському біосферному заповіднику. Нашій установі виділено кошти на розробку проекту землеустрою відведених земельних ділянок у постійне користування заповідника, закріплення їх межовими знаками та отримання державного акту на право постійного користування згаданими землями, а також на здійснення охорони та виконання першочергових природоохоронних заходів. У зв'язку з цим, відповідно до штатного розпису, затвердженого Міністерством охорони навколишнього природного середовища, у заповідник на роботу прийнято додатково 45 працівників.

Звернення прийнято на зборах уповноважених представників всіх підрозділів Карпатського біосферного заповідника 25 серпня 2011 року.

НАС ПІДТРИМУЮТЬ УСЮДИ

Звернення колективу Карпатського біосферного заповідника, яке друкується, появилось в Інтернеті на сайті КБЗ дещо раніше. Воно не залишило байдужими усіх, хто не на словах, а на ділі піклується про природу, робить усе, щоб довкілля було чистим, привабливим, радувало не лише нинішні, а й прийдешні покоління. Проти рішення чергової сесії Рахівської районної ради стосовно відміни Указу Президента України, на дату написання цієї інформації, висловилися в мережі Інтернет сотні громадських неурядових організацій та небайдужих людей із різних країн світу, регіонів нашої держави. Зокрема, колектив заповідника підтримують Національний екологічний центр України, голова Комісії з екологізації села Української екологічної асоціації «Зелений світ» В. Довбак, бюро Української греко-католицької церкви з екології, голова Київського еколого-культурного центру В. Борейко, член національного комітету ЮНЕСКО з програми «Людина і біосфера», заслужений природоохоронець України В. Гавриленко, Сибірський екологічний центр (Новосибірськ, Росія), член Міжнародного соціально-екологічного союзу М. Салахова з Ізраїлю, Всеукраїнське бюро розслідувань з екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, рада громадянського об'єднання «Екодом» з Білорусії та багато інших.

Не знайшли підстав для скасування згаданого Указу Президента України Закарпатська обласна державна адміністрація і Міністерство екології та природних ресурсів України.

(За матеріалами мережі Інтернет).

І ВИЩЕ ТІЛЬКИ ГОРИ

(Закінчення. Початок на 1-й стор.)

Дійство у високогір'ї розпочалося під чарівні звуки мелодій та трембіт у виконанні народного оркестру гуцульських інструментів Рахівського РБК (керівник Петро Ерстенюк). Урочисто пролунав Гімн України. Свято відкрив директор Карпатського біосферного заповідника, професор Федір Гамор. Він відзначив внесок працівників установ природно-заповідної справи України взагалі і заповідника зокрема, наголосив, що їх працівники надійно стоять на варті охорони природи нашої держави, сумлінно виконують всі інші завдання. Стосовно КБЗ, то установа вважається однією із найкращих у цьому плані, за успіхи в роботі тричі нагороджена Європейськими дипломами Ради Європи. А букви праліси заповідника, разом із такими лісами Словаччини та Німеччини, включені до Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО. До чергового святкування свого професійного свята колектив КБЗ підійшов з вагомими здобутками у праці. У їх числі – завершення будівництва і відкриття інформаційно-туристичного центру у високогір'ї Карпат. Промовець зачитав вітального листа працівникам заповідної справи від Міністра екології і природних ресурсів України Миколи Злочевського та інші, які надійшли від колег по заповідній справі та із-за кордону. Він також підкреслив унікальність та цінність центру, який відкрива-

ється для послуг туристів. Адже він не має аналогів у всьому високогір'ї Українських Карпат.

Зі словами вітання на урочистості також виступили заступник голови Рахівської районної державної адміністрації Олександр Томашук, виконуючий обов'язки голови районної ради Михайло Фірка, представники Міністерства охорони довкілля Словаччини Міхаєло Мразова, Німецького університету сталого розвитку у м. Еберсвальде Юліана Геер та австрійського інституту «ЕСО» Ганс Кірхмаєр, директор Національного парку „Гайніх“ (Німеччина) Манфред Гросман, професор Києво-Могилянської академії Сергій Ісаєв, заступник начальника управління зовнішньоекономічних зв'язків і туризму Івано-Франківської облдержадміністрації Григорій Мельник, голова Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру Олександр Геревич, голови сільських рад з Богдана – Петро Ференц та Квасів – Василь Діміч.

На урочистості чисельній групі працівників КБЗ було вручено почесні відзнаки і винагороди за працю. Так, Почесну грамоту Мінекології України отримав заступник директора заповідника – Василь Покин'єчерета, Почесну грамоту Закарпатської обласної ради – Михайло Понцір, провідний спеціаліст відділу екоосвіти та пропаганди, грамоти райдержадміністрації, районної ради та цінні подарунки вручено завідувачу Музеєм екології гір Ігорю Кальбі та молодшому науковому співробітнику Людмилі Піпаш. Грамотами заповідника нагороджені – начальники ПНД відділень Василь Шемота та Василь Вербіцький, провідний спеціаліст заповідника Віктор Щерба та багато інших. Почесну відзнаку „За заслуги у розвитку Карпатського біосферного заповідника” з рук Ф.

Гамора одержала співробітниця Німецького університету сталого розвитку Юліана Геер.

Потім відбулися ритуали перерізання стрічки-відкриття центру, його освячення священиком Вознесенської української православної церкви м. Рахова о. Петром, запалення символічної полонинської ватри, купальського умивання дівчат-учасниць урочистого заходу. А ведучі свята Іванна Колачук та Ігор Кальба запросили присутніх ознайомитися з експозиціями інформаційного центру. Гідом їм був Ф. Гамор.

Слід наголосити, що у дво-поверховій будівлі, корисною площею 146 кв. метрів, для подорожуючих підготовлено з художнім смаком і сучасним дизайном різноманітні стенди, панно, вітрини. Все проілюстровано цікавими діаграмами та фотографіями. Із всього представленого матеріалу довідуються про Карпати, їх розташування в Європі, природно-кліматичні умови, населення, ліси і т.д., про місце Українських Карпат на карті Європо регіону і все, що стосується розвитку природоохоронної справи. Обширною є інформація про КБЗ, його гірські масиви, розташовані у високогір'ї, а також про історію туризму в Закарпатті та на Гуцульщині, про рекреаційно-туристичну інфраструктуру, високогір'я, його ландшафтне і біологічне різноманіття. Бажаючі почерпнуть інформацію, куди і як добратися до ближніх за маршрутами гірських масивів та населених пунктів. А буклети, візитки, інша різноманітна інформаційна література розповість про наш мальовничий і неповторний край, розташований у півніжжі Говерли. Учасники заходу оглянули також спальний корпус, розташований тут же, на другому поверсі, який розрахований на 29 ліжок.

– Звичайно, – сказав після урочистості начальник Богдан-Петроського відділення Василь Шемота, відповідальний за об'єкт, – нам належить ще багато попрацювати, аби добре облаштувати, оснастити об'єкт, впорядкувати його територію. Бо негода не дала нам це зробити по-належному в ці дні.

Василь БОЙЧУК.

ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ БУКОВИХ ПРАЛІСІВ

Завдяки активній позиції адміністрації Карпатського біосферного заповідника, та особито його директора професора Федора Гамора, установа є постійним учасником важливих міжнародних проектів, які реалізуються не лише задля власного розвитку, але й для блага регіону в цілому.

Не був винятком і «Сталий менеджмент територій, прилеглих до об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат» (Україна-Словаччина)», розроблений за підтримки Федерального міністерства довкілля, охорони природи та ядерної безпеки Німеччини. Проектом передбачено проведення серії семінарів, присвячених вдосконаленню інтегрованого менеджменту цього надзвичайно важливого транснаціонального об'єкта. Учасниками засідань є представники Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного природного парку (Україна), а також двох природоохоронних територій Словаччини (національний природний парк «Полоніни» і ландшафтний парк «Вігорлат»), та п'ять установ Німеччини (національні парки «Мюріц», «Гайніх», «Ясмунд», «Келлервальд-Едерзее» та біосферний резерват «Шофгайде-Хорін»).

Нещодавно, з 5 по 7 липня 2011 року, на базі Солотвинського «Спелеоцентру» відбувся черговий, третій, практичний семінар в рамках згаданого тристороннього проекту, де наш заповідник виступив не лише активним учасником, а й співорганізатором.

Протягом трьох років тривала підготовка номінації до Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО щодо розширення існуючого об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат» (Україна-Словаччина) за рахунок п'яти німецьких кластерів старовікових лісів, які охороняються згаданими природо-

охоронними установами Німеччини. 25 червня ц.р. цей процес отримав логічне завершення, коли на 35-му засіданні Комітету всесвітньої спадщини у Парижі було проголошено, що «Давні ліси Німеччини» занесено до списків Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО як розширення існуючого українсько-словацького об'єкту «Букові праліси Карпат». Своєму успіху німецькі колеги у значній мірі завдячують активній підтримці з боку колективу Карпатського біосферного заповідника та особисто Ф. Гамора, який був учасником численних зустрічей, а також членом експедиції під час оцінки німецьких кластерів.

Також під час номінування було розроблено Інтегровану систему менеджменту, яка б забезпечила ефективне управління цим надзвичайно цінним тристороннім транснаціональним об'єктом.

Основними завданнями є: забезпечення найбільш ефективного збереження об'єкта з усіма біотичними та абіотичними компонентами, гео- і біорізноманіттям та екологічними процесами; підтримання самовідновлення у відповідних екосистемах та організація охорони від антропогенних процесів і факторів; підтримання та розширення існуючого екологічно з'єданого комплексу пралісів та природних букових лісів, які сполучають словацькі та українські кластери; використання серійний об'єктів для наукових досліджень з метою отримання знань, які можна передати та використати для сталого, наближеного до природи лісокористування; використання природної спадщини для посилення екоосвіти, екологічних знань та поінформованості громадськості про праліси та їх цінності на місцевому, національному та міжнародному рівнях; забезпечення сталого використання природних ресурсів на

У ЗАПОВІДНИКА БУДУТЬ НОВІ ОБ'ЄКТИ

На виконання Указу Президента України від 14.08.2009 р. № 611/2009 та з метою розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури на території Карпатського біосферного заповідника планується створення інформаційно-туристичного центру «Угольські Праліси». Центр реалізується на базі контрольно-перепускного пункту «Мала Уголька» Угольського природоохоронного науково-дослідного відділення (ПНДВ). Створення такого центру саме тут є не випадковим, адже на території Угольського

ПНДВ знаходиться найбільший осередок букових пралісів Карпат, які є об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Також триває художнє оформлення та інформаційне наповнення подібного центру на форелевому господарстві у Трибушанському ПНДВ, виготовляється проектно-кошторисна документація на будівництво у Квасах міжнародного навчально-дослідного центру букових пралісів та сталого розвитку.

Івана КОЛАЧУК, провідний спеціаліст відділу пропаганди та екоосвіти КБЗ.

Макет центру у Квасах

територіях, прилеглих до об'єкта (традиційні ремесла, екотуризм, продукти харчування та ін.).

Саме досягненню цих цілей і було присвячено серію з п'яти семінарів, що реалізуються в рамках згаданого українсько-словацько-німецького проекту. Нещодавно проведений в Закарпатті міжнародний семінар мав на меті розробку проектних ідей і був безпосередньо пов'язаний із завданнями Інтегрованої системи менеджменту серійного об'єкту «Букові праліси Карпат та давні ліси Німеччини».

Наступного дня після інтенсивного семінарського засідання міжнародна делегація здійснила екскурсію до Угольсько-Широколужанського масиву Карпатського біосферного заповідника.

А 7 липня учасники семінару брали участь у святкуван-

ні Дня працівника природоохоронної справи та відкритті інформаційно-туристичного центру «Високогір'я Карпат» в урочищі Сідловина під Говерла. Гості з Німеччини та Словаччини високого оцінили збудований об'єкт та висловили подяку керівництву заповідника за проявлену ініціативу. Крім того, учасники семінару пройшлися мішаними пралісами Чорногори, ознайомилися з екологічною та науковою діяльністю заповідника.

Цей семінар став черговою віхою в історії українсько-німецько-словацької співпраці в рамках тристороннього об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні ліси Німеччини».

Вікторія Губко, начальник відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці КБЗ.

– ПРО РАХІВЩИНУ, РАХІВ І КБЗ

(Закінчення. Початок на 1-й стор.)

Зокрема, у «Голосі України» вже побачили світ звіт із Днів газети на Рахівщині, насамперед у Карпатському біосферному заповіднику (№ 108 газети за 16 червня ц.р.), кілька публікацій під загальною назвою «Екологічний Давос – у центрі Європи» на 1-й сторінці і розвороті у № 125 за 13 липня; «Під Говерлою – й хатина почесного еко туриста, й новий інформаційний центр» – № 132 за 22 липня; «Дорога на Говерлу» – № 135-136 за 27 липня; «Під Раховом, у Центрі Європи» – № 157 за 26 серпня тощо.

Публікування матеріалів про Рахів, Рахівщину, КБЗ, їх чудову природу, інші принади «Голосом України» буде продовжено згідно затвердженого редакцією плану, що ще більше сприятиме утвердженню іміджу нашої місцини в Україні, приверне увагу держави до її проблем і шляхів їх вирішення.

ЗАСІДАЛО БЮРО НТР

30 серпня 2011 року відбулося позачергове засідання бюро науково-технічної ради Карпатського біосферного заповідника. На ньому розглянуто питання про затвердження лімітів з використання природних ресурсів на території КБЗ у 2012 р. Відповідно до «Проекту організації території та охорони природних комплексів Карпатського біосферного заповідника», «Положення про Карпатський біосферний заповідник» та «Інструкції про порядок встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» використання природних ресурсів у межах території КБЗ (крім заповідної функціональної зони) суворо лімітується. Після обговорення ліміт на використання природних ресурсів у науково-дослідних, еколого-освітніх, рекреаційних цілях, для сінокошення, випасання худоби, розорювання, збору грибів, дикорослих ягід та лікарських рослин на території біосферного заповідника в 2012 році погоджено.

Також розглянуто питання про затвердження лімітів на використання природних ресурсів (випасання, сінокошення, перегін овець) у 2012 році на територіях ДП «Великобичківське ЛМГ» та ДП «Рахівське ЛДГ» (території КБЗ без вилучення). Жваво обговорювалося і питання про затвердження додаткового ліміту на використання природних ресурсів на території КБЗ у 2011 році шляхом проведення санітарно-оздоровчих заходів.

По кожному із розглянутих питань було прийнято відповідні рішення.

Керував роботою бюро і виступив на засіданні голова НТР – директор Карпатського біосферного заповідника Федір Гамор.

Микола ВОЛОЩУК,
вчений секретар
НТР заповідника.

НА КНИЖКОВУ ПОЛИЦЮ ФАХІВЦЯ

ЩЕ ОДНЕ ВИДАННЯ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАПОВІДНИКА

– Вийшло першодруком у Німеччині у нинішньому році. У відповідності до взятих на себе зобов'язань за спільним українсько-німецьким проектом «Природоохоронний менеджмент Карпатського біосферного заповідника і розв'язання сучасних викликів на Закарпатті (Україна)», за кошти німецького фонду DBU група науковців з Університету сталого розвитку м. Еберсвальде та Карпатського біосферного заповідника (П'єр Ібіш, Юліана Геер, Ларс Шмідт, Василь Покин'єчерда і Вікторія Губко) підготували і видали книгу з однойменною назвою.

Згадане видання, об'ємом у 242 сторінки англо- і україномовного (у перекладі) текстів, підсилюються численними фотоілюстраціями про природу і людей заповідника, а також кількома картами-схемами земель природно-заповідного фонду, знайомлять читача із основами та змістом менеджменту нашого заповідника.

Книжка побудована на багатому теоретичному і практичному матеріалі, нагромадженому в результаті природоохоронної і науково-дослідної роботи за кордоном та в заповіднику з урахуванням її тенденцій і особливостей на Україні, в умовах високогір'я Карпат. Крім суто наукового підходу до вирішення основного завдання, висновки і рекомендації автори продемонстрували також своє ставлення до помітних особистостей заповідника, зокрема, заслуженого природоохоронця, вченого, директора Карпатського біосферного заповідника Федора Гамора, якому у нинішньому році виповнилося 60 років.

Книга складається із переліку фотоілюстрацій і таблиць, передмови. Окремий матеріал присвячений Ф. Гамору. Вона також містить резюме,

вступ, в якому поміщено додаткову інформацію із вдосконалення менеджменту заповідника у міжнародному контексті. Другий розділ присвячено матеріалам та методиці менеджменту, третій – результатам досліджень і практичних занять з менеджменту, які відбулися в Рахові впродовж минулого року. Четвертий розділ книжки – це висновки та перспективи.

Безумовно, видання, яке побачило світ завдяки німецьким колегам, добре послужить справі охорони природи на Україні, зростанню іміджу Карпатського біосферного заповідника, як всесвітньо відомої установи, впровадження у його діяльність сучасних методів роботи.

Щиро спасибі авторам і видавцям книжки, усім хто доклався до її появи.

Василь БОЙЧУК.

«ТАЄМНИЦІ КАРПАТСЬКОГО ЛІСУ»

Карпатський біосферний заповідник став ініціатором конкурсу дитячого малюнку «Таємниці Карпатського лісу», який проводився з 14 березня по 1 червня включно з метою популяризації ідеї збереження лісів Українських Карпат в рамках відзначення Міжнародного року лісів, проголошеного Генеральною Асамблеєю ООН, та розвитку творчих здібностей учнів.

Перед конкурсантами ставилося завдання відповісти на ряд запитань. Зокрема, в якому середовищі будуть жити наші діти – наше майбутнє? Що хочуть вони бачити перед собою: зелену траву, тварин в природі, чисті ріки та потічки, блакитне небо над головою та квітучі галявини? Які секрети приховує давній ліс Карпатського краю? На ці запитання відповідь слід було дати у малюнках.

Учасниками конкурсу стали учні

загальноосвітніх шкіл та вихованці закладів позашкільної освіти Рахівського району. На суд журі було представлено 59 індивідуальних творчих робіт, виконаних у довільній графічній техніці (олівці, фломастери, фарби).

Переможцями стали: Тетяна Шорбан, Марія Попенчук, учениці Богданської ЗОШ I-III ст., Вероніка Єгорова, учениця Рахівської ЗОШ I-III ст. № 1, Михайло Рудак, учень Рахівської ЗОШ I-III ст. № 3.

Нагородження почесними грамотами та цінними подарунками відбулося 1 вересня 2011 р. у школах, в яких навчаються переможці.

Щиро дякуємо всім учасникам за активну участь у конкурсі!

Ігор КАЛЬБА,
провідний фахівець – завідувач
Музею екології гір заповідника,
член журі конкурсу.

ЮВІЛЕЇ І ЮВІЛЯРИ

СПАСИБІ

Заступник директора Карпатського біосферного заповідника з науково-дослідної та еколого-освітньої роботи Василь Покин'єчереда свій піввіковий ювілей від дня народження відсвяткував ще 19 липня ц.р. Відзначив у колі родини, друзів, які вшанували ювіляра за його сумлінну працю, за високий професіоналізм, енергійність і добру вдачу, як хорошого сім'янина, надійного друга і товариша. Звичайно, крім привітань були букети квітів, різноманітні подарунки, похвали і віншування. Міністерство екології і природних ресурсів України нагородило його Почесною грамотою. Друзі ж, колеги по роботі, пам'ятаючи козацьке коріння його роду, подарували вшанованому клейноди і родинний герб, підтверджуючі його приналежність до українського козацтва.

Звичайно, з висоти проживаючого, Василь Федорович і його колеги загадували його дитинство, юність у місті Львові, де народився, вчився в одній із середніх шкіл, студентські роки у Львівському лісотехнічному інституті, звідки вийшов інженером-технологом. Ще у школі учень годинами милувався оточуючою природою, любив ліс. У старших класах побував з екскурсією у Карпатах, зокрема в Угольському заповідному масиві КБЗ та на центральній садибі заповідника в Рахові. Відтоді унікальні природні ландшафти високогір'я часто йому навіть снилися. Вже працюючи інженером у Львівському лісгоспі, марив Карпатами. А коли випала можливість працювати у Карпатському державному заповіднику, без роздумів погодився на пропозицію друга – Левка Захарчишина, який тоді працював у заповіднику науковцем. Було це в лютому 1985 р.

Роботу у заповіднику розпочинав старшим лаборантом наукової лабораторії. Через рік вже був інженером, дещо пізніше – старшим науковим співробітником. За цей період засвоїв увесь комплекс вимог, особливостей і методологію науково-дослідної роботи в установі, прилучився до конкретики – облюбував собі тематику життя рукокрилих (кажанів). Пізніше ця тема буде використана для підготовки кандидатської дисертації. З цієї метою не раз побував у заповідних масивах Угольсько-Широколужанського букового масиву, де розташовані печерні утворення і виявлено місця

ЩОБ ЛЮДИ СКАЗАЛИ

масового проживання кажанів. Тема дисертації так і називається: «Печерні угруповання кажанів Українських Карпат: структура, динаміка, охорона». Коли звільнилася посада завідувача відділу екоосвіти, очолив цей відділ. Тут була своя специфіка роботи, пов'язана з необхідністю піднесення рівня екологічних культур та свідомості населення. У заповіднику розроблено комплексно цього комплексу заходів, вироблено відповідну систему, починаючи від роботи з учнями шкіл, населенням за місцем проживання, до створення бази для такої екоосвіти: відповідних центрів, засобів наочності, випуск друкованої продукції, відеофільмів, проведення лекцій, бесід, різних конференцій тощо. Якраз безпосередня заслуга Василя Федоровича в тому, що у КБЗ в 1995 році завершено будівництво Музею екології гір – єдиного такого у високогір'ї Українських Карпат, в установах ПЗФ України взагалі. Саме він розробляв концепцію музею, разом з художниками з Києва реалізував її у споруді, в експозиціях. І сьогодні музей є однією із найвідвідуваніших установ у районі.

3 липня 2007 року В. Покин'єчереда займає посаду заступника директора з науково-дослідної та еколого-освітньої роботи. Турбот додалось. А вже у його підпорядкуванні – п'ять наукових лабораторій та два відділи. Особливо його талант та організаторсько-менеджерські здібності проявляються, коли доводиться організувати і проводити міжнародні

науково-практичні конференції з участю фахівців нашої держави і багатьох країн світу, з якими заповідник активно співпрацює в галузі охорони природи. Їх кількість щорічно збільшується, як і міжнародне визнання КБЗ. Знову ж, у тому, що за успіхи у цій роботі заповідник тричі нагороджений Європейським дипломом Ради Європи, що його Буковий праліси входять до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, є конкретна заслуга В. Покин'єчереди, який бере участь у розробці майже всіх проєктів, що стосуються охорони природи не лише нашого краю, а й Євроregionу. Загалом, науковий доробок Василя Федоровича – понад 100 наукових публікацій у різних виданнях і кілька монографій. Завдяки тому, що добре володіє кількома іноземними мовами, успішно репрезентує заповідник за кордоном, побував у наукових відрядженнях у Німеччині, Швейцарії, Словаччині, Румунії...

В. Покин'єчереда хороший сім'янин. Разом з дружиною Вірою виховують сина. До речі, вона теж сумлінно трудиться науковцем в одній з лабораторій заповідника.

Піввіку – не великий період у житті людини. Після 50-ти вона стає досвідченою, зрілою, з чітко окресленими орієнтирами. Для В. Покин'єчереди вони у тому, щоб працювати ще активніше, охороняти природу, її багатства, створювати для цього належні умови. Щоб вже нинішні і прийдешні покоління сказали за це спасибі.

Михайло ПРОЦЬ,
Орися БОРИК,
керівники відділів заповідника.

ДИКА ТРОЯНДА

Шипшина або „дика троянда” – культура, яка з давніх-давен притягує до себе увагу людей. Чарівність її куща, що цвіте, важко передати словами – це необхідно побачити. А про користь плодів шипшини складають легенди, в яких кожна характеристика – це справжня істина.

Шипшина належить до родини розових (*Rosaceae*), яка на сьогоднішній день нараховує до 380 видів. Зустрічається на території всієї України. Це – багаторічний кущ, гілки якого густо вкриті шипами. Листки чергові, непарноперисті. Квіти крупні, духмяні, поодинокі або в суцвіттях по 2-3 на кінцях гілок. Плід складний, соковитий, ягодоподібний, шаровидної або еліптичної форми, оранжевого або бурувато-червоного кольору.

Шипшина – це комора біологічно активних речовин. Особливо багато у плодах шипшини вітаміну С – до 6%. Це в 40-50 разів більше, ніж у чорній смородині, і в 100 разів більше, ніж у лимонах. 5-8 плодів шипшини в день повноцінно забезпечують потребу вітаміну С у людському організмі на день. Плоди містять також каротиніди (провітамін А), вітаміни В₁, В₂, Р, РР, Е (токоферол) і К. Все це багатство обумовлює широкий спектр фармакологічної дії шипшини. Її плоди застосовують при авітамінізах як загальнозміцнюючий засіб, що підвищує захисні сили організму. Вітаміни Р і С мають капілярозміцнюючу дію, підвищують еластичність та знижують проникність судин. Каротиніди сприяють кращому загоюванню травм. Плоди шипшини володіють також жовчогінними та сечогінними властивостями, тому застосовуються при захворюваннях печінки, сечового міхура, нирок. Краще збирати плоди в кінці вересня, на початку жовтня, до морозів, оскільки підморожені вони втрачають вітамін С.

Алла КОЗУРАК,
Тетяна АНТОСЯК,
наукові співробітники КБЗ.

ЕКООСВІТНІЙ ЦЕНТР ПРАЦЮЄ, ДІЄ

Протягом восьми місяців 2011 року в еколого-освітньому центрі (ЕОЦ) Карпатського біосферного заповідника (КБЗ) «Центр Європи» вирувало життя. Сюди навідувались туристи не тільки з усіх регіонів України, але й із-за кордону. Кожного дня працівники центру мали унікальну можливість поспілкуватися з нашими співвітчизниками зі Львова, Івано-Франківська, Дніпропетровська, Донецька, Кіровограда, Одеси, Маріуполя, Луцька, інших обласних центрів України, а також відвідувачами із сіл і містечок практично кожної області нашої держави. Проте лідирували туристи із Житомирщини, Вінниччини, ну і, звичайно ж, гості із нашої столиці – міста Києва. Серед закордонних переважали відвідувачі з Росії, Молдови, Білорусі, Німеччини, Чеської Республіки та Угорщини. Були також туристи з Англії, Канади, США і, навіть, із Австралії та столиці Індії – Нью-Делі.

Для всіх відвідувачів ми проводили оглядові та інформаційні екскурсії – на їх замовлення, постійно демонстрували тематичні відеофільми. У процесі відвідин люди охоче цікавились роботою центру, експозиціями та інформаційними стендами, ставлячи різноманітні запи-

тання. Ми відчули зацікавлення діяльністю Карпатського біосферного заповідника, численними об'єктами, які розміщені на його території, гуцульською культурою та турботливе ставлення приїжджих до природи Карпатських гір. Майже усі гості залишили теплі слова подяки дирекції заповідника та всьому його колективу за сумлінну працю у збереженні неповторної краси Карпат у «Книзі відгуків» центру.

У квітні в еколого-освітньому центрі було організовано виставку робіт чеської художниці Вероніки Ріхтерової із виробів з пластикових пляшок. Така подія викликала чималий інтерес у населення краю та гостей. Школярі Рахівщини представили на конкурс і свої роботи, якими дуже зацікавились відвідувачі. Буклети з роботами В. Ріхтерової досі привертають увагу туристів.

Протягом літніх місяців серед відвідувачів ЕОЦ «Центр Європи» були і діти різного шкільного віку та студенти. Зокрема, центром було проведено екскурсії для студентів-екологів з Києво-Могилянської академії та для учасників Всеукраїнського екологічного табору «Ойкос», організовувалися безплатні дні відкритих дверей для учнів шкіл району.

24-25 вересня в ЕОЦ «Центр Європи» планується провести подібний захід, приурочений до відзначення Днів Європейської спадщини та Всесвітнього дня туризму (27 вересня) в Україні. До організації і проведення інформаційних виступів та екскурсій у ці дні будуть залучені школярі.

А всього з початку року наш еколого-освітній центр відвідали багато сотень людей.

Зоряна ГОГОЛЬ,
завідувачка ЕОЦ
«Центр Європи» КБЗ.

ОСІННЯ ГРИБНА ПОРА

У пошуках їстівних грибів Карпатські ліси щороку відвідують велика кількість людей. Але не завжди «тихе полювання» приносить їм радість, бо серед значного різноманіття грибів багато отруйних неїстівних.

Що слід знати грибникам, перед тим, як він збирається в ліс? Насамперед, що всі гриби поділяються на їстівні, умовно їстівні, неїстівні і отруйні. Гриби – велика і дуже поширена у природі група організмів, що налічує близько 70 тисяч видів. За різними даними, на території Європи поширені біля 500 видів їстівних грибів, та лише незначна частина з них (біля 80-100 видів) збирає населення.

Серед трубчастих їстівних найкращим трофеєм для грибника є Білий гриб (Боровик) – *Boletus edulus* Bull. Він – цінний харчовий продукт, багатий на білки, вітаміни, вуглеводи, мінеральні солі, мікроелементи, жири та інше. Середня маса становить 600-2600 грам, інколи трапляються гіганти масою до 7 кг. З'являються з травня і аж до листопаду, поки не вдарять морози. Інколи, навіть після морозів можна їх знайти в захищених місцях, прикритих листом. Масово трапляються у серпні – вересні у високогірних смерекових або мішаних лісах після теплих дощів. В цю пору їх можна знайти багато, інколи і цілими «сім'ями» по декілька десятків на одному місці. Були випадки, коли грибникам щастило знаходити скупчення білих грибів до 30 штук на одному місці, від гігантів – до дуже маленьких.

Розмножується Білий гриб спорами, які утворюються на нижньому боці шапки плодового тіла у спорозоному шарі, що має форму трубочок. Те, що називають шапковим грибом є лише плодом грибного організму. Вегетативна частина грибного організму – гриб-

ниця знаходиться у ґрунті або на стовбурах чи пенях. Грибниця складається з тонких нитчастих розгалужених утворень.

Зменшення ресурсів Білого гриба у природі відбувається не лише внаслідок збільшення кількості грибників, а й в результаті того, якими засобами збирання вони користуються. Необізнаний збирач вириває гриби, пошкоджуючи грибницю, знищуючи зачатки інших плодових тіл, розміщених біля достиглого. При збиранні слід акуратно викручувати або зрізати їх. Ні в якому разі не слід топтати старі плодові тіла, на яких дозрівають спори. Такі гриби треба покласти на пенек, або нанизати на сучок, щоб вони висохли і тоді дозрілі спори рознесе вітер і утворяться нові грибниці.

Збираючи і споживаючи гриби слід пам'ятати: у сушених грибах білків у 3 рази більше, ніж у м'ясі; збирати тільки добре відомі вам гриби, щоб не ризикувати здоров'ям; не збирати гриби, що ростуть поблизу доріг, сміттєзвалищ і в інших забруднених місцях; не їсти сирі гриби, їх слід обов'язково відварити; дітям до 8 років їсти гриби не рекомендується; не вживати гриби з алкоголем; свіжі гриби можна зберігати не більше однієї доби, після у них утворюються токсини.

Микола ВОЛОЦУК,
завідувач ботанічної
лабораторії КБЗ.

Адреса редакції:

вул. Красне Плесо, 77, а/с 8, м. Рахів,
90600 Закарпатська обл.

Контактні тел: (03132) 2-21-93, 2-29-14.

Ел. пошта: cbr-rakhiv@ukr.net

<http://cbr.nature.org.ua>

Засновник і видавець: Карпатський біосферний заповідник.

Свідоцтво про державну реєстрацію
Зт № 401 від 25. 01. 2006 року.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Федір Гамор (шеф-редактор),

Василь Бойчук (редактор),

Василь Покин'черета,

Юрій Беркела,

Дмитро Сухарюк,

Ярослав Довганич,

Йосип Бундзяк,

Олег Борик (верстка).

Відповідальність за достовірність фактів
несе автор.

Газету віддруковано у Хустській районній
друкарні.

Замовлення №

Тираж 1000 примірників.